

Ministerie van Economische Zaken
en Klimaat

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Eerste Kamer
der Staten-Generaal
Kazernesstraat 52
2514 CV DEN HAAG

**Directie Europese en
Internationale Zaken**

Bezoekadres

Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres

Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Overheidsidentificatienr

00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)

F 070 378 6100 (algemeen)

www.rijksoverheid.nl/ezk

Ons kenmerk

DEIZ / 53085464

Datum 8 mei 2024
Betreft Geannoteerde Agenda Raad voor Concurrentievermogen 23-24 mei
2024

Geachte Voorzitter,

Op 23 en 24 mei organiseert het Belgisch voorzitterschap de Raad voor Concurrentievermogen in Brussel. Met deze brief stuur ik u, mede namens de minister van Onderwijs, Cultuur, en Wetenschap de geannoteerde agenda met daarin een beschrijving van de discussiepunten en de Nederlandse inzet.

De Raadsconclusies inzake interne markt hangen samen met de conclusies die tijdens de Europese Raad van 17-18 april¹ jl. zijn aangenomen en het rapport van Enrico Letta², die in opdracht van de Raad een onafhankelijk rapport over het EU-concurrentievermogen heeft opgesteld. Daarom maak ik van dit moment gebruik om u de kabinetsappreciatie van het Letta rapport toe te sturen. Met deze appreciatie is voldaan aan het informatieverzoek van het lid Van der Lee in de Regeling van werkzaamheden, 16 april jl.³. Een belangrijk onderwerp voor Nederland bij het verbeteren van de interne markt is het aanpakken van territoriale leveringsbeperkingen. Daarom stuur ik u een non-paper dat Nederland op deze Raad als diversienpunt heeft geagendeerd. Ook stuur ik u een korte appreciatie van de recente stocktaking van de Europese Commissie (hierna: Commissie) over de clean transition dialogues.⁴

M.A.M. Adriaansens
Minister van Economische Zaken en Klimaat

¹ Kamerstuk: 2024, nr. 06705

² [Enrico Letta - Much more than a market \(April 2024\) \(europa.eu\)](#)

³ Kamerstuk: 2024, nr. 06705

⁴ COM (2024) 163

Inleiding

De Raad voor Concurrentievermogen (hierna: Raad) op 23 en 24 mei jl. staat in het teken van drie onderdelen: 1. Onderzoek en 2. Ruimtevaart op 23 mei en 3. Interne markt en industrie op 24 mei. Deze indeling wordt ook aangehouden in deze geannoteerde agenda.

Ruimtevaart (23 mei 2024)

Versterking van Europa's concurrentievermogen via de ruimtevaart

Aanname Raadsconclusies

Tijdens deze Raad zullen conclusies worden aangenomen. Deze richten zich op de bijdrage van ruimtevaart aan Europa's concurrentievermogen en maatschappelijke uitdagingen en het stimuleren van de concurrentiekracht van de Europese ruimtevaartsector om onder meer wereldwijde concurrentie en de snelgroeiende commercialisering van de ruimtevaart het hoofd te bieden. Daarnaast is aandacht voor de bevordering van samenwerking tussen het Europees Ruimtevaartagentschap (ESA) en de Europese Unie (EU). Conform Nederlandse inzet benadrukken de Raadsconclusies dat de ruimtevaartsector profiteert van de nauwe samenwerking tussen ESA en de EU. Dit versterkt de positie van de Europese economie op het wereldtoneel en draagt bij aan Europese open strategische autonomie. Ook wordt ingegaan op de uitdagingen die de transitie naar een groener, meer digitaal en weerbaarder Europa met zich meebrengt. Tenslotte benoemen de conclusies de kansen voor toekomstig succes zoals het belang van ruimtevaartcapaciteiten voor beleidsvorming en internationale samenwerking.

Positie Nederland

Nederland zet in Europees verband in op open strategische autonomie en capaciteiten voor de ruimtevaartsector, de infrastructuur en de daarbij behorende toegang tot en gebruik van de ruimte. Nederland hecht, onder meer als gastheer van het European Space Research and Technology Centre, in dit kader aan nauwe coördinatie met ESA.

Krachtenveld

De Raadsconclusies zullen naar verwachting unaniem worden aangenomen. De investeringen en belangen in de ruimtevaart nemen wereldwijd toe. Er is daarom brede steun; alle lidstaten staan positief tegenover de essentie van de conclusies. Lidstaten hebben hun investeringen in ruimtevaart verhoogd onder andere in de ESA- programma's tijdens de Ministeriële Conferentie die plaatsvond in 2022.

EU Ruimtetwet

Beleidsdebat

De Raad spreekt tijdens een beleidsdebat over de beoogde EU-ruimtetwet. Met de wereldwijde groei van de ruimtevaart en een steeds voller wordende ruimte nemen ook de zorgen over een veilige en duurzame ruimtevaart toe. Daarom bereidt Commissie ter bevordering van het concurrentievermogen van de EU-ruimtevaartsector een ruimtetwet voor met als doel: veilig, weerbaar en duurzaam gebruik van de ruimte, alsook betere bescherming en weerbaarheid van alle ruimtevaartsystemen, diensten en operaties in de EU. Dit moet leiden tot meer

coherentie en coördinatie van regels voor ruimtevaartactiviteiten voor alle Europese institutionele ruimtevaartactoren en tot een mondiaal gelijk speelveld.

Positie Nederland

Nederland is voorstander van een normatief en regelgevend kader, bij voorkeur in internationaal verband, voor het veilig en duurzaam gebruik van de ruimte. Een EU-ruimtetwet kan hiervoor een eerste goede stap zijn. Een EU-ruimtetwet kan bijdragen aan een gelijk speelveld binnen de EU, de convergentie van regelgevende kaders van de lidstaten bevorderen en de onderhandelingspositie van de EU tegenover andere machtsblokken versterken. In lijn met de huidige Wet Ruimtevaartactiviteiten heeft Nederland daarbij een voorkeur voor proportionele regels voor het midden- en kleinbedrijf (MKB) en technologie-neutrale regulering, vanwege de nog steeds snelle technologische ontwikkelingen in de ruimtevaart.

Krachtenveld

Er is brede steun voor een EU-aanpak voor veilige en duurzame ruimtevaart. De reikwijdte van de wet ten opzichte van partijen uit derde landen vormt nog een discussiepunt.

Onderzoek en innovatie (23 mei 2024)

Dit deel van de Geannoteerde Agenda is mede namens de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en gaat enkel over het onderzoeks- en innovatiedeel van de Raad.

Regelgeving met betrekking tot het EuroHPC-initiatief

Algemene oriëntatie

Voor het behoud van Europees concurrentievermogen, ten opzichte van de Verenigde Staten en China, is het cruciaal dat Europa blijft investeren in computerkracht en kunstmatige intelligentie. Onderzoekers, innovators en bedrijfsleven moeten toegang krijgen en behouden tot de beste faciliteiten waarmee ze mondiaal kunnen concurreren. In deze context zal de Raad zal naar verwachting een amendering op de EuroHPC (*High Performance Computing*)-verordening goedkeuren, waarmee het mogelijk wordt om zogenaamde 'factories' (oftewel fabrieken) voor kunstmatige intelligentie (AI) op te zetten en te exploiteren. Deze AI-fabrieken kunnen gezien worden als ecosystemen rond Europese publieke supercomputers en bijbehorende datacenters, digitaal verbonden via IT-hogesnelheidsnetwerken. Als cruciale stap voor de versterking ervan, worden in deze ecosystemen het benodigd talent en de bouwstenen samengebracht voor de ontwikkeling en toepassing van generatieve AI-modellen. Een expliciete doelstelling van de amendering is het verbreden van de toegang tot dit ecosysteem voor AI-startups, scale-ups en andere industriële gebruikers. De geamendeerde verordening is in lijn met de Nederlandse standpunten zoals uiteengezet in het betreffende BNC-fiche⁵ en de overheidsbrede visie op

⁵ Kamerstuk 22112, nr. 3907

generatieve AI⁶ en wordt naar verwachting zonder discussiepunten goedgekeurd tijdens de Raad.

Versterken kennisveiligheid

Aanname Raadsaanbeveling

Onderzoek en innovatie van wereldklasse kunnen niet zonder internationale samenwerking en talent van over de hele wereld, met de bescherming van academische vrijheid en een open internationaal karakter van onze Nederlandse kennisinstellingen en economie. Tegelijkertijd moeten we niet naïef zijn. Met de huidige geopolitieke machtsverschuivingen worden kennis en innovatie steeds meer gezien als strategisch machtsmiddel. Daarom spelen de Rijksoverheid en de EU een actieve rol bij beleid rondom kennisveiligheid. In deze context neemt de Raad naar verwachting een aanbeveling aan over het vergroten van kennisveiligheid. De Raadsaanbeveling is onderdeel van een pakket van vijf economische veiligheidsinitiatieven van de Europese Commissie dat op 24 januari jl. is gepubliceerd.

Het doel van de Raadsaanbeveling is om de lidstaten, onderwijsinstellingen en andere publieke en private onderzoeksorganisaties en hun financieringsorganisaties in de EU te ondersteunen en stimuleren bij het identificeren en aanpakken van kennisveiligheidsrisico's. Zo wil men voorkomen dat via onderzoek en innovatie veiligheidsbelangen van lidstaten en/of de EU aangetast worden of dat ethische normen worden geschonden.

De Commissie stelt dat nationale overheden het best in staat zijn om de kennissector te ondersteunen, ook met het oog op de institutionele autonomie van de kennisinstellingen. Tegelijkertijd is er samenwerking en coördinatie op EU-niveau nodig om te zorgen dat veilige kennisoverdracht binnen de EU en met internationale partners kan worden bevorderd. Daarmee kan een gelijk speelveld op het gebied van kennisveiligheidsbeleid binnen Europa worden gewaarborgd en voorkomt men dat er een waterbedeffect tussen de lidstaten ontstaat. De Raadsaanbeveling is in lijn met de Nederlandse standpunten en het Nederlandse beleid, en de lidstaten zijn het in grote lijnen eens. In de onderhandelingen is het Nederlandse kabinetsstandpunt, in lijn met het BNC-fiche⁷, uitgebracht. Nederland heeft daarbij sterk gepleit voor een ambitieuze aanpak met een coördinerende rol voor de Commissie door onder andere de mogelijkheden te onderzoeken voor het opzetten van een *European Centre of Expertise* over kennisveiligheid.

De door Nederlandse ingebrachte punten zijn op een goede manier verwerkt en dankzij de Nederlandse inzet heeft de Raadsaanbeveling zijn ambitieuze karakter behouden, ook al gaven lidstaten die nog niet begonnen zijn met kennisveiligheidsbeleid aan dat zij meer tijd nodig hebben om te onderzoeken welke onderdelen van het beleid het beste werken in hun nationale context. Dit betekent dat Nederland kan instemmen met de Raadsaanbeveling.

⁶ Kamerstuk 26643, nr. 1125

⁷ Kamerstuk 22112, nr. 3906

Versterken van kennisvalorisatie als tool voor een veerkrachtige en competitieve industrie en open strategische autonomie

Aanname Raadsconclusies

De urgentie voor kennistoepassing is groter dan ooit. Het is dan ook de ambitie van dit kabinet om de positieve impact van Nederlandse kennis te vergroten zodat die ten goede komt aan welvaart en welzijn. Daarom is het noodzakelijk kennis beter te valoriseren, oftewel wetenschappelijke kennis beter in de praktijk te benutten.

Kennisvalorisatie is ook een aandachtspunt op Europees niveau en de Raad zal naar verwachting Raadsconclusies aannemen over het versterken van kennisvalorisatie. Binnen de EU is het de ambitie om valorisatie van onderzoek sterker in te zetten als tool voor economisch herstel, een veerkrachtige en competitieve industrie en open strategische autonomie. De geopolitieke context noodzaakt tot verhoogde EU-inspanning op dit terrein, valorisatie is cruciaal voor het versterken van het concurrentievermogen van de EU en draagt bij aan de groene en digitale transitie.

Het is echter nog een uitdaging om de resultaten van onderzoek en innovatie te vertalen naar maatschappelijke en economische impact. Om deze uitdaging aan te pakken, noemen de conclusies als handelingsopties: ondersteunend beleid voor valorisatie, het bij elkaar brengen van verschillende partijen die hierin een rol vervullen en maatregelen voor het creëren van een cultuur voor kennisvalorisatie bij universiteiten en bedrijven. Zo onderstrepen de conclusies onder andere de rol van onderzoeks- en technologie-infrastructuur bij valorisatie en het versterken van samenwerking tussen universiteiten, onderzoeksorganisaties en bedrijfsleven en het belang van investeringen over de hele kennisketen, van fundamenteel onderzoek naar toegepast onderzoek innovatie en markttoegang.

Ook het belang van beroepsonderwijs, transversale vaardigheden en ondernemerschap wordt benadrukt. Verder noemen de conclusies het consolideren van onderzoeks- en innovatie-ecosystemen in de EU voor het versterken van kennisvalorisatie en het belang van toegang tot risicofinanciering en groeikapitaal voor spin-offs, startups en scale-ups. Nederland kan instemmen met de Raadsconclusies.

Ex-post evaluatie Horizon 2020

Aanname Raadsconclusies

Horizon 2020 (looptijd 2014 – 2020) is het 8ste Europese kaderprogramma voor onderzoek en innovatie en de voorganger van huidige kaderprogramma Horizon Europe. Nederland nam zeer succesvol deel aan Horizon 2020: Nederlandse deelnemers ontvingen in totaal 5,37 miljard euro voor de uitvoering van baanbrekend onderzoek en innovatieve projecten⁸.

De Europese Commissie heeft eind januari 2024 de ex-post evaluatie van Horizon 2020 gepubliceerd. Uit deze evaluatie blijkt onder meer dat het programma

⁸ Bron: [Europese Commissie](#) – country profile

enorme aandacht trok, met meer dan een miljoen individuele aanmeldingen uit 177 landen. Er werden bijna 35.000 onderzoeks- en innovatieprojecten gefinancierd. Voor elke euro aan kosten onder Horizon 2020, wordt ingeschat dat het programma vijf tot elf euro aan voordelen voor EU-burgers oplevert. De evaluatie identificeert ook gebieden voor verdere verbetering: verbreden van deelname; verder vereenvoudigen en verminderen van de administratieve lasten; resultaten beter verspreiden, exploiteren en inzetten; ondersteunen van de participatie van vrouwen; versterken van synergieën met ander beleid op EU-, nationaal en regionaal niveau.

De Raadsconclusies die in reactie op de evaluatie zijn opgesteld, onderstrepen het belang van excellentie en impact als basisprincipes voor het Europese O&I-beleid. Ze gaan in op de wetenschappelijke, maatschappelijke en economische impact van het kaderprogramma, waarbij onder meer wordt opgeroepen tot nauwere samenwerking tussen de Commissie, lidstaten en belanghebbenden. De Raadsconclusies beschrijven het belang van het verder overbruggen van de onderzoeks- en innovatiekloof tussen lidstaten, maar benadrukken ook dat voor echte verandering nationale investeringen in onderzoek en innovatie en nationale hervormingen noodzakelijk zijn.

De Raad neemt naar verwachting conclusies aan over de ex-post evaluatie van Horizon 2020 en Nederland kan instemmen met deze Raadsconclusies.

Geavanceerde materialen

Beleidsdebat

Net als vele andere lidstaten onderkent Nederland het grote belang van geavanceerde materialen voor de digitale en groene transitie en Europa's economische veiligheid, weerbaarheid en concurrentievermogen, door hun speciale eigenschappen in vergelijking met conventionele materialen. Het Belgische voorzitterschap heeft er dan ook voor gekozen om hier een beleidsdebat tijdens de Raad aan te wijden.

De discussie zal zich richten op de aansluiting tussen Europees en nationaal beleid, inhoudelijke prioriteitsgebieden en het delen van goede praktijken. De thema's die tijdens het beleidsdebat aan bod komen, sluiten nauw aan bij de Mededeling van de Europese Commissie van 27 februari jl. over geavanceerde materialen. Dit voorstel benadrukt de ambitie van de EU om middels strategische keuzes industrieel leiderschap te tonen op het gebied van geavanceerde materialen.

In lijn met de kabinetspositie over dit voorstel⁹ zal Nederland tijdens haar interventie benadrukken dat het bevorderen van een onderzoeks- en innovatie-ecosysteem rondom geavanceerde materialen belangrijk is, evenals het stimuleren van private investeringen via het bevorderen van markttoepassingen en valorisatie.

⁹ Kamerstuk 22112, nr. 3926

Nederland onderschrijft de keuze voor de vier strategische gebieden (energie, mobiliteit, bouw en elektronica) en doorsnijdende thema's die als prioriteiten voor onderzoek en innovatie worden aangemerkt en zal pleiten voor complementariteit tussen lidstaten wat betreft uit te voeren nationale activiteiten, zodat er geen duplicatie plaatsvindt en nationale inspanningen elkaar versterken.

Op nationaal niveau zal Nederland de Nationale Technologiestrategie¹⁰ als uitgangspunt nemen voor uit te voeren activiteiten, waarbij met name de agenda's rondom *energy materials* (zoals hernieuwbare koolstof) en *semiconductor technologies* logische aanknopingspunten bieden. Nederland zal daarnaast aangeven dat het voorgestelde partnerschap binnen Horizon Europe een impuls zou kunnen geven aan de onderzoeks- en innovatie-activiteiten, op basis van de selectiecriteria excellentie & impact. Over het voorgestelde *Important Project of Common European Interest* (IPCEI) zal Nederland aangeven dat er scherp gekozen moet worden, zodat de IPCEI niet de volledige inhoudelijke breedte zal omvatten. De voorgestelde aandacht voor vaardigheden is positief, mits deze aansluit bij de bestaande onderwijs- en opleidingsstelsels van de lidstaten. Tot slot zal Nederland het belang van betrokkenheid en zeggenschap van lidstaten benadrukken in relatie tot de voorgestelde Technologieraad.

Diversenpunt

Er staat een diversenpunt op de agenda met betrekking tot het inkomend Hongaars voorzitterschap. Hongarije zal een toelichting geven op de prioriteiten van het voorzitterschap.

Interne markt en industrie (24 mei 2024)

Interne markt

Aanname Raadsconclusies

Naar verwachting zullen tijdens de Raad van Concurrentievermogen Raadsconclusies over de interne markt aangenomen worden. Deze Raadsconclusies gaan in op het in april jl. gepubliceerde Letta-rapport, 'Much more than a Market', en de prioriteiten van de Raad voor de komende Commissieperiode. Het Letta-rapport bevat een uitgebreide lijst met aanbevelingen om de Europese interne markt te verbeteren waarvan er een aantal ook een plek hebben gekregen in de Raadsconclusies. Het kabinet verwelkomt dit rapport en de hernieuwde focus die het legt op de interne markt en trekt deze focus graag door in de Raadsconclusies.

Op het moment van schrijven wordt er nog gewerkt aan de Raadsconclusies en is er nog geen definitieve versie. In ieder geval gaan de Raadsconclusies in op de behoefte naar een nieuwe en horizontale strategie voor de interne markt, het verbeteren van het regelgevend kader van de EU en verminderen van administratieve lasten, de noodzaak om investeringen te mobiliseren voor de groene en digitale transitie in het kader van duurzame groei van de EU, het adresseren van strategische afhankelijkheden en economische zekerheden en tot slot het belang van onderzoek, innovatie en onderwijs in de interne markt.

¹⁰ Kamerstuk 33009, nr. 140

Inzet Nederland

Nederland heeft punten meegegeven waarvan een aantal zijn geland in de conclusies. Zo staat het kabinet achter het belang van de interne markt voor het Europees concurrentievermogen, de aandacht voor betere regelgeving en het verminderen van administratieve lasten en de noodzaak voor publieke en private investeringen om de transitie en het groeipotentieel van Europese bedrijven aan te pakken. Voortbouwend op de oproep van de Europese Raad in de conclusies d.d. 18 april¹¹ om een nieuwe horizontale interne-markt strategie van de Commissie, zet het kabinet in op: het beter meenemen van concrete actiepunten om de belemmeringen op de interne markt op te lossen, politiek commitment te krijgen op alle beleidsterreinen voor zowel genoemde acties als het meewegen van het interne marktperspectief en het toevoegen van een verwijzing naar het verdiepen van de kapitaalmarktunie zoals ook omschreven in het Letta-rapport. Over de definitieve uitkomst van de onderhandelingen zal ik u via het verslag van deze Raad informeren.

Krachtenveld

Hoewel sommige lidstaten vraagtekens stellen bij de toegevoegde waarde van deze Raadsconclusies ten opzichte van de Europese Raad-conclusies van 17-18 april pleit een brede groep lidstaten voor meer ambitie. Ze vinden het belangrijk dat de Raad via deze conclusies nadere input geeft voor genoemde nieuwe horizontale interne marktstrategie.

Een concurrerende Europese industrie als motor voor onze groene, digitale en veerkrachtige toekomst

Aanname Raadsconclusies

Naar verwachting zal deze Raad conclusies aannemen over industrie. Deze gaan in op de kansen en uitdagingen voor de industrie en blikken terug op de behaalde resultaten van de afgelopen Commissieperiode. De conclusies benadrukken, langs de lijnen van de Nederlandse inzet, dat een coherente en tijdige implementatie van de *Green Deal*, de *Net Zero Industry Act (NZIA)*, de *Critical Raw Materials Act (CRMA)*, en de ontwikkeling van de circulaire economie cruciaal is voor het Europees concurrentievermogen en het behalen van de klimaatdoelen. Daarnaast gaan de conclusies in op het belang van een gelijk speelveld binnen de EU maar ook met derde landen en op de belangrijke rol van innovatie- en onderzoeksbeleid. Ontwikkelingen in innovatie en het toepassen van technologieën zijn essentieel voor een toekomstbestendige industrie.

In de Raadsconclusies roepen lidstaten de Commissie op om industriebeleid en het versterken van het Europees concurrentievermogen een integraal onderdeel te maken van de agenda voor de volgende Commissieperiode. Hierbij onderstrepen de Raadsconclusies de prioriteit van het veiligstellen van een leidende positie in technologiegebieden die van cruciaal belang zijn voor de Europese economische veiligheid.

¹¹ [euco-conclusions-20240417-18-en.pdf \(europa.eu\)](#)

Verder wordt in de conclusies verwezen naar de conclusies die tijdens de Europese Raad van 17 en 18 april jl.¹² waarin wordt opgeroepen om de strategische afhankelijkheden te verminderen waaronder op energie, kritieke grondstoffen, halfgeleiders, biotechnologie en kritieke technologieën. Hierin wordt ook ingegaan op de belangrijke rol van de circulaire economie met betrekking tot het verminderen van de vraag naar kritieke grondstoffen.

Inzet Nederland

De Nederlandse positie ten aanzien van de belangrijkste punten is goed opgenomen in de conclusies. De onderhandelingen over de Raadsconclusies industrie worden momenteel nog afgerond. Over de definitieve uitkomst van de onderhandelingen zal ik u via het verslag van deze Raad informeren. De aandacht in de Raadsconclusies voor het versterken van de Europese positie in strategische technologiegebieden sluit goed aan bij de Nederlandse inzet voor de promote pijler van de Europese Economische Veiligheidsstrategie door meer focus aan te brengen in Europees industriebeleid langs de lijnen van de Nationale Technologie Strategie en Groeimarkten rapport¹³.

Ook zet Nederland zich in dit kader in voor simpelere en snellere Important Project of Common European Interest (IPCEI) procedures zodat bedrijven tijdig duidelijkheid hebben. Dit punt is opgenomen in de Raadsconclusies. Het instrument IPCEIs speelt een belangrijke rol in grootschalige grensoverschrijdende projecten voor de ontwikkeling en toepassing van sleuteltechnologieën. Het kabinet is van mening dat de huidige doorlooptijd van IPCEI procedures te lang duurt. Tevens is Nederland van mening dat de Raadsconclusies industrie niet vooruit moet lopen op de onderhandelingen voor het Meerjarig Financieel Kader (MFK). Dit punt is in de Raadsconclusies overgenomen.

Krachtenveld

Meerdere zuidoostelijke lidstaten zien graag een uitgebreidere tekst over gezamenlijke financiering. Noord- en Noordwest-Europese lidstaten zijn terughoudend op dit punt.

Aanbesteden

Aanname Raadsconclusies

De Raad zal naar verwachting conclusies over aanbesteden aannemen. Deze conclusies zijn opgesteld naar aanleiding van een rapport van de Europese Rekenkamer.¹⁴ In dit rapport beoordeelt de Europese Rekenkamer het concurrentieniveau voor overheidsopdrachten in de interne markt over een periode van tien jaar. Het rapport bevat ook aanbevelingen. De algemene conclusie is dat het concurrentieniveau voor overheidsopdrachten de afgelopen tien jaar is gedaald. Ook zijn de doelstellingen van de aanbestedingsrichtlijnen nog niet behaald. De Raad concludeert dat het van belang is dat de oorzaken voor de daling in concurrentie voor overheidsopdrachten nader onderzocht worden door een grondige analyse van het aanbestedingskader. Uit de analyse moet blijken of

¹² Ibid

¹³ Kamerstuk 22112, nr. 3761, Kamerstuk 33009, nr. 140 en Kamerstuk 33009, nr. 137

¹⁴ [Special report 28/2023: Public procurement in the EU | European Court of Auditors \(europa.eu\)](#)

een herziening van de aanbestedingsrichtlijnen nodig is, mede ook gezien de duurzaamheidsdoelstellingen voor 2030 van de Commissie. De conclusies noemen verder dat onderzocht moet worden hoe de generieke aanbestedingsrichtlijnen zich tot elkaar verhouden, hoe ze zich verhouden tot sectorale wetgeving en tot International Procurement Instrument en de Foreign Subsidies Regulation. Tevens worden duurzaam inkopen en economische veiligheid als belangrijke prioriteiten genoemd in de conclusies.

Inzet Nederland

Aanbesteden is een centraal element van de interne markt. Het zorgt ervoor dat ondernemers een gelijke toegang hebben tot de Europese markt van overheidsopdrachten. Voor Nederland is het vooral van belang dat de doelstellingen voor de interne markt niet ondermijnd worden, maar juist geborgd blijven. Het kabinet verwelkomt de Raadsconclusies, omdat belangrijke punten worden geadresseerd die reeds lange tijd een onderwerp van gesprek zijn. Het kabinet steunt een grondige analyse van het huidige aanbestedingskader. Er is focus nodig om gezamenlijk de kern van de problematiek duidelijk te krijgen alvorens gekeken wordt welke maatregelen getroffen moeten worden. In dit verband gaf de Commissie aan dat herziening van richtlijnen alleen succesvol zou zijn als ze gefocust worden aangepakt. Het kabinet is met name geïnteresseerd in hoe veiligheidsoverwegingen een rol kunnen krijgen bij aanbestedingen en hoe de uitvoeringspraktijk zo eenvoudig mogelijk kan blijven voor bedrijven en aanbestedende diensten. Daarnaast vindt het kabinet het ook van belang dat in de verdiepende analyse aandacht wordt besteed aan hoe er voldoende ruimte blijft voor maatschappelijk verantwoord inkopen binnen aanbesteden.

Krachtenveld

Er is brede steun in de Raad voor de conclusies. Zowel de Commissie als de lidstaten zijn het erover eens dat eerst een grondige analyse moet plaatsvinden om een gezamenlijk beeld te krijgen van de problematiek. Voor sommige lidstaten geeft het rapport van de Europese Rekenkamer aanleiding om te pleiten voor verregaande versoepelingen, die mogelijk de interne markt ondermijnen. Dit kan Nederlandse bedrijven beperken in hun mogelijkheden om ook in het buitenland aanbestedingen te winnen. Ook zijn er lidstaten die juist meer regulering in het kader van strategisch aanbesteden willen. Dit begrenst de bewegingsruimte van aanbestedende diensten.

Verordening inzake bestrijding van late betalingen in handelstransacties

Voortgangsrapportage

De Commissie publiceerde op 12 september 2023 een voorstel voor een Verordening inzake bestrijding van late betalingen in handelstransacties, als vervanging van de huidige Richtlijn¹⁵. Er was eerder een beleidsdebat over de Verordening in de Raad van 7 maart jl.¹⁶ De voortgang hierin wordt besproken aan de hand van een Voortgangsrapportage.

¹⁵ Richtlijn inzake bestrijding van late betalingen in handelstransacties 2011/07/EU.

¹⁶ Kmrstk 21501-30-600

Positie Nederland

Nederland zet zich, conform het BNC-fiche¹⁷, in de lopende onderhandelingen in op een aanpassing van de reikwijdte van de voorgestelde maximale betaaltermijn van 30 dagen voor alle handelstransacties. Nederland pleit voor EU-brede invoering van het Nederlandse model: een 30 dagen betaaltermijn voor grootbedrijven aan het mkb. Ook zet Nederland zich om de verplichting om een toezichthouder aan te wijzen te schrappen uit het voorstel.

Tegenover de keuze voor het instrument (verordening) zal Nederland een gewijzigd standpunt innemen. Ten tijde van publicatie van het BNC-fiche achtte het kabinet een verordening een geschikt instrument om de doelstellingen uit het voorstel te bereiken. Het krachtenveld in de Raad biedt echter aanleiding om dit standpunt te herzien: een meerderheid van de lidstaten vindt een verordening onacceptabel, en pleit voor een richtlijn. Hun voornaamste zorgen liggen in de impact die een verordening heeft op nationale rechtsstelsels. Het kabinet erkent die zorgen: een verordening op het terrein van privaatrecht zorgt voor fragmentatie van wetgeving, en kan daarmee leiden tot rechtsonzekerheid. Het kabinet zal voortaan inzetten op een richtlijn met maximumharmonisatie. Daarmee kunnen de doelstellingen van het voorstel ook worden bereikt, evenals een gelijk speelveld.

Krachtenveld

Een Raadspositie is voorlopig nog niet in zicht. Hoewel een meerderheid van lidstaten het erover eens is dat een betaaltermijn van 30 dagen voor alle commerciële transacties te strikt is, lijkt er nog geen compromis in beeld die op brede steun kan rekenen (zoals uitzonderingen op basis van bedrijfsgrootte of voor bepaalde sectoren).

Wel is een grote meerderheid van lidstaten het erover eens dat de verplichting een toezichthouder in te stellen onwenselijk is, en dat een richtlijn de voorkeur geniet boven een verordening.

Op 23 april jl. heeft het Europees Parlement (EP) een officiële positie ingenomen, bestaande uit een aantal amendementen. Ten eerste is de standaardbetaaltermijn voor G2B-betalingen¹⁸ 30 dagen, voor B2B-transacties¹⁹ 60 dagen en voor "slow moving" of seizoensgebonden goederen 120 dagen. Ook stelt het EP dat er een EU observatory moet worden ingericht waaraan lidstaten moeten rapporteren over hun betaaltermijnen.

Speelgoed verordening

Algemene oriëntatie

Eind 2021 is het herzieningstraject voor de Speelgoedrichtlijn²⁰ uit 2009 van start gegaan naar aanleiding van een evaluatie door de Commissie. In deze evaluatie zijn een aantal tekortkomingen vastgesteld bij de praktische toepassing van de Richtlijn, met name bij de waarborging van een hoog niveau van bescherming van kinderen tegen mogelijke risico's van speelgoed (vooral risico's op schadelijke

¹⁷ Kmrstk 22 112-3819

¹⁸ Government-to-Business

¹⁹ Business-to-Business

²⁰ (2009/48/EG)

chemische stoffen) en handhaving van de Richtlijn – deze was niet doeltreffend genoeg, voornamelijk in de context van onlineverkoop, want er is nog steeds veel onveilig speelgoed op de interne markt aanwezig.

Het herzieningstraject heeft uiteindelijk op 28 juli 2023 geresulteerd in de publicatie van het voorstel voor een Speelgoedverordening²¹ waarin werd voorgesteld om de huidige Speelgoedrichtlijn in te trekken en om te zetten in een verordening. Het doel van het voorstel is de gezondheids- en veiligheidseisen voor speelgoed in alle lidstaten te harmoniseren ter waarborging van een hoog niveau van bescherming van kinderen tegen mogelijke risico's van speelgoed, met name tegen blootstelling aan gevaarlijke chemicaliën, en om ervoor te zorgen dat er geen belemmeringen zijn voor het vrije verkeer van speelgoed tussen de lidstaten.

Positie Nederland

Nederland is voorstander van harmonisatie van gezondheids- en veiligheidseisen voor speelgoed in alle lidstaten en om zo een hoog mogelijk niveau van bescherming te bieden aan kinderen tegen mogelijke risico's van speelgoed, met name tegen blootstelling aan gevaarlijke chemicaliën, en om ervoor te zorgen dat er geen belemmeringen zijn voor het vrije verkeer van speelgoed tussen de lidstaten. Nederland ondersteunt dan ook dit voorstel tot herziening. Nederland pleit met name voor: 1) het verruimen van de mogelijkheden voor vaststelling van specifieke grenswaarden voor speelgoed, onafhankelijk van de leeftijd van de kinderen en de route waarlangs zij worden blootgesteld; 2) verlaging van de bestaande grenswaarden voor een aantal stoffen; en 3) herziening van de afwijkingen van de algemene verbodsbepalingen inzake CMR's (Carcinogeen, Mutageen en Reprotoxisch) om op risico gebaseerde grenswaarden toe te staan.

Krachtenveld

Naar verwachting kunnen alle lidstaten akkoord gaan met de tekst die in de Raad voorligt.

Diversenpunten

Het Belgisch voorzitterschap zal een update geven over lopende wetgevingsdossiers. Hongarije zal verder een toelichting geven op de prioriteiten van het voorzitterschap. Verder licht ik nog twee diversenpunten nader toe omdat deze door Nederland of met steun van Nederland zijn ingebracht.

Territoriale leveringsbeperkingen

Op initiatief van Nederland is een *position paper* over territoriale leveringsbeperkingen (TLB)²² geagendeerd als diversenpunt tijdens de Raad. In het *position paper* wordt de Commissie opgeroepen om oneerlijke praktijken in Business-to-Business relaties, waarbij een retailer wordt gediscrimineerd op grond van zijn vestigingsplaats, te adresseren. Daarnaast wordt de Commissie opgeroepen te onderzoeken in welke mate fabrikanten gedifferentieerde talen op

²¹ Kamerstuk 22 112- 3795

²² TLB's zijn beperkingen die producenten of leveranciers/distributeurs opleggen aan hun afnemers, die daardoor alleen in een bepaald geografisch gebied producten kunnen inkopen.

etiketten en verpakkingen gebruiken. Bijvoorbeeld om te rechtvaardigen waarom dezelfde producten niet in alle lidstaten verkocht kunnen worden.

Ons kenmerk
DEIZ / 53085464

Nederlandse positie

Onderzoeksbureau Ecorys heeft in opdracht van de Minister van Economische Zaken en Klimaat de reikwijdte van TLB onderzocht in Nederland. De Tweede Kamer is op 27 november 2023 geïnformeerd over de onderzoeksresultaten waaruit blijkt dat TLB's zich in NL voordoen en over het belang om dit onderwerp in Europees verband te agenderen.²³ Vanwege het grensoverschrijdend karakter van TLB's is volgens het kabinet een Europese oplossing het meest opportuun.

Krachtenveld

Het Nederlands *position paper* is medeondertekend door België, Luxemburg, Tsjechië, Slowakije, Kroatië en Denemarken. De komende tijd probeer ik nog meer steun te krijgen vanuit andere lidstaten voor het *position paper*.

Sustainable Carbon

Een aantal lidstaten, waaronder Nederland, is voornemens een *Joint Statement on a European Sustainable Carbon Policy Package for the Chemical Industry* te agenderen als diversienpuntagendapunt tijdens de Raad. Dit *Joint Statement* werd op 16 april jl. gepubliceerd en roept de Commissie op om het gebruik van duurzame koolstof in de chemische sector effectief te stimuleren door een beleidspakket te introduceren dat focust op marktcreatie, grondstoffenbeschikbaarheid en het waarborgen van een gelijk speelveld.

Nederlandse positie

In het non-paper *The Importance of Sustainable Carbon*, dat u heeft ontvangen op 19 september 2023²⁴, wordt het belang van duurzaam koolstofgebruik in de chemie en de tekortkomingen van het Europese beleid op dit vlak beschreven. Om de concurrentiepositie van de Nederlandse industrie te behouden en tegelijkertijd de transitie naar een toekomstbestendige, duurzame industrie te bewerkstelligen, is het kabinet van mening dat een Europees beleidspakket het meest opportuun is.

Krachtenveld

Het *Joint Statement*, geïnitieerd door Nederland, is mede opgesteld en ondertekend door Frankrijk, Ierland en Tsjechië. Meerdere lidstaten hebben aangegeven grote interesse in het onderwerp te hebben, maar kunnen (nog) geen formele positie op het onderwerp bepalen. De komende tijd probeer ik nog steun van andere lidstaten te krijgen voor het *Joint Statement*.

Overig

The clean transition dialogues – stocktaking

De Voorzitter van de Commissie heeft in haar Staat van de Unie aangekondigd met industriële partijen in gesprek te gaan om te bezien welke obstakels zij

²³ Kamerstuk 27838, nr. 29.

²⁴ Kamerstuk 32813, nr. 1294

tegenkomen bij de transitie naar een gedecarboniseerde economie. In deze transitie speelt de industrie een belangrijke rol en de Commissie wil in deze dialogen drie zaken bespreken, namelijk 1) klimaatneutraliteit in 2050; 2) verhoogd concurrentievermogen van de Europese industrie; 3) een sociale en inclusieve transitie. Recent heeft de Commissie in een mededeling de uitkomsten van deze gesprekken gedeeld. Deze mededeling omvat geen nieuw beleid en daarom is geen BNC-fiche opgesteld.

De Commissie bespreekt ten eerste effectieve en vereenvoudigde regelgeving: goede en uniforme regelgeving zorgt voor voorspelbaarheid en stabiliteit en maakt het aantrekkelijker te investeren. De Commissie kondigt een platform aan op basis van bestaande data om objectief concurrentievermogen en vooruitgang van de industrietransitie in de EU te monitoren, te meten en te presenteren. Ook komt er een platform waar stakeholders knelpunten op de interne markt kunnen aangeven. Daarnaast dient regeldruk met 25% verlicht worden (er is nog niet geëxpliciteerd hoe), moet in gesprek worden gegaan met stakeholders op lokaal niveau en kan meer samengewerkt worden in industriële allianties. Nederland acht vereenvoudigde regelgeving en processen van belang bij vergunningverlening en realisatie energietransitie. Dat komt het concurrentievermogen en duurzame investeringsbeslissingen ten goede. Een extra element dat de Commissie zou kunnen monitoren is de middelen die lidstaten, industrieën uitgeven aan realisatie energietransitie ten behoeve van een eventueel cost sharing principe.

Ten tweede behandelt de Commissie het voor handen hebben van voldoende betaalbare energie. In de mededeling wordt duidelijk dat zowel hernieuwbare als low-carbon energie onderdeel uitmaken van de energiemix. De Commissie constateert dat hoge energieprijzen en nettarieven een probleem blijven vormen en wil met betrokken partijen in debat hoe de transitie betaalbaar en competitief gerealiseerd kan worden. Industrie geeft aan dat industriële clusters, bijvoorbeeld *Hydrogen Valleys*, het aanbod van hernieuwbare en low carbon energie kan verbeteren. Daarnaast roept de industrie op tot dialogen over belastingen en heffingen op energie. Nederland pleit zelf in EU verband al voor een gelijkspelveld voor nettarieven voor versnelling van vergunningprocedures en voor het verminderen van bureaucratie. Nederland zoekt naar een oplossing met zo min mogelijk marktverstoring en behoud van prijsprikkels. Hier kan energiebesparing ook een grote rol spelen.

Infrastructuur is het derde punt dat de Commissie aansnijdt. De aanleg van (energie-)infrastructuur in Europa moet gecoördineerder. Daarbij moeten private investeringen aangetrokken en ingezet worden (mismatch investeringen en beschikbare fondsen). De Commissie kondigt aan de dialogen hierover voort te zetten. Ook roept de Commissie op tot snelle implementatie van de *Grid Action Plan*. Nederland roept zelf ook op tot actieve coördinatie op energie infrastructuur, aangezien interconnectie ook zorgt voor lagere prijzen en meer flexibiliteit bij aanlevering energie. Een planning voor de lange termijn is hierbij wenselijk waarbij ook DSO's betrokken moeten worden bij het opstellen hiervan.

Ten vierde komt de financiering van de transitie aan bod. De Commissie benoemt het belang van mobiliseren privaat kapitaal, onder andere door ontwikkelen

kapitaalmarktunie, en aanvullend daarop noodzaak van (additionele) publieke middelen om marktfalen te adresseren. De Commissie roept op tot versnelde toegang fondsen/financiële instrumenten. Daarnaast beschrijft het stuk vooral huidig beleid/investeringen voor de transitie (Emmissions Trading System, Strategic Technologies European Platform, Herstel-en veerkrachtfaciliteit, MFK-fondsen etc.). Het mobiliseren van privaat kapitaal en ontwikkelen kapitaalmarktunie zijn ook voor Nederland prioritair. Stroomlijning, versimpeling en standaardisering van Europese fondsen en financiële instrumenten (en aanvraagprocedures) zijn van belang. EU-niveau coördinatie van bestedingen kan helpen gelijk speelveld te waarborgen. Nederland is geen voorstander van zogeheten *matching* steun uit het tijdelijk crisis-en transitiekader vanwege versturende werking voor gelijk speelveld.

Het laatste punt ziet toe op Transitie in een globaal competitieve markt. De Commissie stelt dat de interne markt de grootste kracht is en ziet met name een rol bij aanbestedingen en gezamenlijke inkoop voor schaalvergroting en marktmacht. De Commissie roept op tot snelle implementatie van de NZIA en CRMA. Het globale gelijke speelveld staat onder druk door overheidsingrijpen en subsidies en Commissie roept tot inzet van bestaand instrumentarium om oneerlijke concurrentie tegen te gaan. Nederland acht een internationaal gelijk speelveld van belang ten behoeve van de bescherming van EU belangen en investeringsbeslissingen binnen de EU, en erkent de noodzaak van adressering van oneerlijke handelspraktijken met het instrumentarium dat daar nu Europees voor handen is.

Request by the Dutch, Belgian, Croatian, Czech, Danish, Luxembourg and Slovak delegations for an AOB agenda item for the Competitiveness Council on 24 May 2024

Information by the delegations on the need to eliminate territorial supply constraints on the Single Market.

Territorial supply constraints: Different prices within the EU for identical products

Different prices for identical products within the European Union? As highlighted by Enrico Letta in his recent report on the future of the Single Market, the European Union should take action if these price differences are attributable to territorial supply constraints (TSCs).

TSCs refer to constraints that hinder retailers in sourcing products from the member state of their choice at the best possible market conditions. Think for example of producers and wholesalers in member state A structurally refusing to supply a retailer in member state B. These producers and wholesalers in A structurally refer to a national distributor in B, where the purchasing price of identical products is higher. These higher purchasing prices may spill over into higher consumer prices. This fragmentation of the Single Market furthermore negatively impacts the range of products that can be offered in member states.

TSCs: Fragmentation of the Single Market

The free movement of goods and services are fundamental freedoms within the European Union. Goods must be able to circulate freely within the European Single Market without businesses and consumers experiencing trade barriers.

Removing trade barriers should therefore be a key priority. This helps in keeping consumer retail prices for food and non-food products **fair**. As a result, unjustified price differences for a broad range of frequently used items such as canned vegetables, laundry detergent, or tools can be prevented.

We warmly welcomed the Commission study of 2020¹ which estimated that the issue of TSCs costs EU consumers more than €14 billion a year. This study specifically concluded that the presence of TSCs fragments the Single Market. It also highlighted that the impact is significant for retailers and wholesalers that aim to engage in parallel imports, but are hampered to do so. For example, due to a lack of strong negotiating power. Moreover, differentiation of products in terms of packaging is mentioned as a related practice making TSCs possible.

Addressing TSCs: possible ways forward

The aforementioned study and other recent signals² clearly highlight the need for a European solution. We encourage the European Commission to:

1. **prohibit unfair practices in B2B relations** which discriminate a retailer on the basis of its place of establishment through existing or new common EU instruments of rules;³ and
2. investigate the extent to which manufacturers use differentiated languages on labels and packaging to justify why the same products cannot be sold in all member states. In case TSCs are prohibited, other (national) obligations may in fact still prevent selling a product from one member state in another. In this regard, **an examination of opportunities and risks related to digital labelling** is recommended.

¹ European Commission, Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs (2020). *Study on territorial supply constraints in the EU retail sector: final report*, Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2873/59256>

² See for example: Dutch Ministry of Economic Affairs and Climate Policy (2023, November 27). *Territorial supply constraints*; Secretariaat-Generaal Benelux (2018, February), *Territoriale leveringsbeperkingen in de detailhandel in België, Nederland en Luxemburg*. <https://www.benelux.int/nl/publication/territoriale-leveringsbeperkingen-in-de-detailhandel-in-belgie-nederland-en-luxemburg/>

³ For example under competition law.

Appreciatie Letta Rapport "Much more than a Market"

Op 18 april jl. heeft de voormalig Italiaanse premier, Enrico Letta, een onafhankelijk rapport over de toekomst van de interne markt gepubliceerd. Tijdens de Europese Raad (hierna: ER) van 30 juni 2023 is Letta door de Raad, het Belgische (destijds inkomende) voorzitterschap en het aankomende Hongaarse voorzitterschap gevraagd om onderzoek te doen naar de staat en de toekomst van de Europese interne markt. In het rapport getiteld 'Much more than a Market' omschrijft Letta de interne markt en de problemen waar deze tegen aanloopt. Het doel van het rapport is om een zo concreet mogelijke bijdrage te leveren aan de werkprogramma's van de nieuwe Europese Commissie (hierna: Commissie), de Strategische Agenda van de Europese Raad en Mario Draghi's rapport over de toekomst van het Europese concurrentievermogen. Op dit moment is het nog lastig in te schatten hoe het vervolgproces en de vervolgacties vormgegeven worden. Dit wordt de komende tijd verder uitgewerkt. Wel is bekend dat, mede op suggestie van het kabinet, het rapport in alle relevante Raadsformaties behandeld wordt. Dit vindt het kabinet positief omdat het bijdraagt aan politiek eigenaarschap op alle beleidsterreinen. Stappen vooruit zijn alleen mogelijk als iedereen zijn schouders eronder zet.

Algemene appreciatie:

Letta beschrijft in het rapport op urgente wijze de noodzaak om serieuze stappen te zetten in versterking van de interne markt. In zijn 30-jarig bestaan is de wereld rondom de interne markt ingrijpend veranderd. Het economisch gewicht van de EU en interne markt is aanzienlijk afgenomen ten opzichte van de rest van de wereld. Om mee te blijven tellen stelt Letta dat er onmiddellijk actie nodig is op alle fronten van de interne markt. Alleen dan kan de Europese Unie zich staande houden en concurrerend blijven in een veranderde wereld. Het kabinet deelt deze urgentie en heeft een positieve grondhouding tegenover het wegnemen van knelpunten op de interne markt. Het kabinet verwelkomt de hernieuwde energie en focus die het rapport brengt en wil die benutten om de komende jaren daadwerkelijk stappen te zetten ter versterking van de interne markt. Daar zet het kabinet zich al lange tijd voor in. De Europese interne markt is immers het fundament van de Europese economie en het concurrentievermogen van Europa, waar alle EU-burgers en bedrijven in alle lidstaten van profiteren. Juist in de huidige geopolitieke situatie is het van groot belang om dit fundament te verstevigen. Het is dan ook positief dat Letta dit onderschrijft en het belang van de interne markt in zijn totaliteit opnieuw op de kaart zet.

Letta doet in zijn rapport aanbevelingen over een uiteenlopend aantal beleidsterreinen om de Europese interne markt te verbeteren. Letta benadrukt dat zowel op de klassieke interne markt als op aangrenzende terreinen gelijktijdig actie ondernomen moet worden om de EU nu en in de toekomst concurrerend te houden. Bij de opvolging van de specifieke aanbevelingen hecht het kabinet eraan dat steeds het grotere doel, versterking van de interne markt, voor ogen wordt gehouden. Dat vraagt om een open houding van alle relevante spelers op de interne markt. Immers: stappen vooruit zijn alleen mogelijk als iedereen zijn schouders eronder zet. Het kabinet ondersteunt ook volledig de oproep van Letta tot een horizontale interne marktstrategie, waar Nederland tezamen met 14 andere lidstaten in januari ook toe heeft opgeroepen.¹

In de onderstaande appreciatie reageert het kabinet op het Letta-rapport en de aanbevelingen die in dit rapport naar voren komen. De appreciatie bestaat uit een omschrijving en beoordelingen van de aanbevelingen gecategoriseerd in vier thema's: 1) de vier vrijheden van de interne markt; 2) financiering; 3) sectoren; 4) externe dimensie van de interne markt.

1) De vier vrijheden:

Letta hanteert in het rapport een zeer brede benadering van de interne markt. Het is positief dat de interne markt als geheel weer op de politieke agenda staat, maar het kabinet zal erop letten dat hierdoor de aandacht niet afdwaalt van de klassieke interne markt: de ruimte zonder binnengrenzen waarin het vrije verkeer van goederen, diensten, kapitaal en personen is gewaarborgd. Op deze terreinen moeten concrete ongerechtvaardigde belemmeringen worden aangepakt en nieuwe worden voorkomen. Dit vergt continue onderhoud zodat burgers en het bedrijfsleven optimaal profiteren van de voordelen die de interne markt biedt.² Letta roept, net als het kabinet, op tot sterk politiek eigenaarschap voor de interne markt maar doet geen concrete

¹ Bijlage bij Kamerstuk II, 2023-24, 21 501-30, nr. 596.

² Het kabinet zet zich hiervoor op nationaal niveau in met de Interne Markt Actieagenda, waarvoor de Voortgangsrapportage de laatste stand van zaken weergeeft: Kamerstuk II, 2023-24, 22112, nr. 3864.

suggesties voor het versterken hiervan.³ Hetzelfde geldt voor de onderdelen over implementatie en handhaving van interne-marktregels. Letta doet verder suggesties op thema's als betere regelgeving, consumentenbescherming, territoriale leveringsbeperkingen en het versterken van de sociale dimensie van de interne markt. Ook komt Letta met een voorstel om de vier vrijheden uit te breiden met een vijfde vrijheid; die van onderzoek, innovatie, kennis en onderwijs.

Betere regelgeving:

Letta omschrijft dat het functioneren van de interne markt ernstig wordt belemmerd door regeldruk, bureaucratie en lange en ingewikkelde consultatieprocessen. Letta wil dit op twee manieren aanpakken. De eerste is gefocust op het stroomlijnen van consultatieprocessen. Via een 'once only' aanpak voor het verzamelen van informatie bij stakeholders, meer financiële en technische steun en het gebruik van Europese burgerpanels wil Letta deze processen verbeteren en stakeholders een zwaardere stem geven. Ten tweede stelt Letta voor om regeldruk en bureaucratie aan te pakken door middel van het stroomlijnen van de 'Better Regulation Toolbox', ruimte in te bouwen voor experimenteren en flexibele oplossingen als de veranderende situatie daarom vraagt. Concrete suggesties zijn hierbij het efficiënter maken van impact assessments, transparantie omtrent politieke besluitvorming rondom wetgeving en vaker gebruik maken van een pakketbenadering om regelgeving in samenhang te beoordelen. Daarnaast pleit Letta ervoor om vaker te kiezen voor maximale harmonisatie. Tot slot, benadrukt Letta het belang van vereenvoudiging van regelgeving en stelt gerichte acties voor zoals 'digital by default' om het digitaal voldoen aan rapportageverplichtingen standaard mogelijk te maken, en verdere implementatie van de 'single digital gateway', een centraal punt voor het aanleveren van informatie. Voor het kabinet is betere regelgeving al jaren prioriteit en Nederland zet, evenals een aantal andere lidstaten, hier op EU-niveau stevig op in. De voorstellen van Letta sluiten goed aan bij de kabinetsprioriteiten. Het pleidooi van Letta over maximale harmonisatie kan het kabinet in zijn algemeenheid volgen. Tegelijkertijd hebben we er oog voor dat er situaties bestaan waarin ruimte moet zijn voor nationale keuzes bij de implementatie. Daarom zal het kabinet meegeven dat in de herziening van de betere regelgevingstoolbox ook territoriale impact analyses goed worden meegenomen.

Territoriale leveringsbeperkingen:

Het kabinet is voorstander van het verbieden van territoriale leveringsbeperkingen in Europees verband en zet zich hier ook hard voor in. Deze beperkingen die producenten of leveranciers opleggen aan hun afnemers zorgen ervoor dat afnemers enkel in een bepaald geografisch gebied producten kunnen inkopen. Dit vormt een belemmering van de interne markt en studies hebben laten zien dat het verbieden van deze beperkingen voordeel oplevert voor de consument. Het is daarom positief dat Letta hier in zijn rapport aandacht aan geeft. Echter, de aanbevelingen verdienen verdere uitwerking. Het kabinet zet zich actief in om mee te denken over een oplossing.

Consumentenbescherming:

Met betrekking tot consumentenbescherming onderstreept Letta het belang van het bevorderen van samenwerking tussen lidstaten bij het handhaven van consumentenrechtsovertredingen. Dit vraagt volgens Letta om het verlenen van meer handhavende bevoegdheden aan de Commissie. Het kabinet verwelkomt deze suggestie van Letta en is voorstander van het versterken van de samenwerking op EU-niveau bij overtredingen met een duidelijke EU-dimensie. De procedures voor collectieve handhaving door EU-autoriteiten moeten verder verbeterd worden en de handhaving kan effectiever door het toezicht op EU-niveau te organiseren.

De vijfde vrijheid: onderzoek, innovatie, kennis en onderwijs:

Letta stelt in zijn rapport voor de bestaande vier vrijheden uit te breiden met een vijfde vrijheid. Deze vijfde vrijheid moet verschillende gebieden omvatten waaronder onderzoek, innovatie, gegevens, competenties, kennis en onderwijs. Vrij verkeer hiervan zou bestaande versnipperde kennis, fragmentatie en ongelijkheden omzetten in kansen voor groei, innovatie en inclusiviteit. Het is positief dat het belang van onderzoek en innovatie op hoog Europees niveau verankerd wordt en veel van de ambities die Letta omschrijft sluiten aan bij de kabinetsinzet. Het merendeel van de elementen die Letta noemt onder de vijfde vrijheid is al in verschillende initiatieven vormgegeven, zoals in de 'Europese Onderzoeksruimte voor onderzoek en innovatie' (*European Research Area*

³ Wat het kabinet betreft houdt politiek eigenschap in: het meewegen van het interne-marktperspectief als het nemen van concrete acties en op alle beleidsterreinen.

(ERA)) en het kaderprogramma voor onderzoek en innovatie (Horizon Europe). Deze uitvoeringspraktijk sluit echter nog niet volledig bij de ambities zoals vastgelegd in Europese wetgeving (art. 179) of de ambities van Letta op het gebied van onderzoek en innovatie. Daarom verwelkomt Nederland de adviezen van Letta en de hernieuwde ambitie omtrent de vijfde vrijheid. Op het gebied van onderwijs onderschrijft het kabinet het belang van Europese samenwerking en specifiek het toewerken naar een Europese Onderwijsruimte. Onderwijs is echter een nationale competentie en de inrichting van het curriculum ligt bij lidstaten zelf. Ondanks dat Letta anders concludeert zou er waarschijnlijk een Verdragswijziging nodig zijn om sommige van de voorstellen op onderwijsgebied te realiseren. Het kabinet steunt het versterken van en investeren in onderwijs, onderzoek en innovatie en Europese kennisecosystemen en waardeert het creatieve idee van een 5de vrijheid. Het kabinet verwelkomt een concrete uitwerking hiervan.

Sociale dimensie van de interne markt:

Letta stelt dat te veel mensen, zeker in bepaalde regio's, niet profiteren van de voordelen van de interne markt. Daarom moet er meer gebeuren om opwaartse sociaaleconomische convergentie binnen de EU te bevorderen. Letta benadrukt dat een goed functionerende en eerlijke interne markt hand in hand gaan en dat aandacht voor de sociale dimensie van de interne markt cruciaal is voor sociale cohesie en het waarborgen van het draagvlak voor de interne markt. In dat kader beveelt hij onder meer aan om de Europese Arbeidsautoriteit te versterken en het juridisch kader rondom detachering van derdelanders te verduidelijken. Het kabinet onderschrijft dat het tegengaan van 'social dumping' en het bevorderen van een gelijk speelveld belangrijke voorwaarden zijn om ervoor te zorgen dat iedereen de vruchten kan plukken van de interne markt. Maatregelen op Europees niveau en adequate handhaving moeten garanderen dat op innovatie en kwaliteit wordt geconcentreerd en niet op arbeidsvoorwaarden, arbeidsomstandigheden en het beschermingsniveau van werknemers. Dit draagt bij aan opwaartse sociaaleconomische convergentie en een gelijk speelveld. Het kabinet verwelkomt daarom de aanbevelingen van Letta om de Europese Arbeidsautoriteit te versterken en het juridisch kader rondom de detachering van derdelanders te verduidelijken. Het kabinet zet hier zelf ook actief op in (Kamerstukken II, 2023/2024, 21 501-31, nr.723). Het kabinet onderschrijft ook de aandacht die Letta vestigt op betaalbare huisvesting. De voorstellen van Letta zijn in lijn met de actieve inzet van het kabinet in de EU op het terrein van betaalbare huisvesting.

2) Financiering:

Letta stelt in zijn rapport dat de EU en haar lidstaten op drie cruciale gebieden ambitieuze doelstellingen hebben gezet, namelijk 1) het verwezenlijken van de eerlijke, groene en digitale transitie; 2) de voortzetting van de uitbreiding van de EU; en 3) versterking van de defensiecapaciteit. Met betrekking tot deze doelstellingen blijft een belangrijke uitdaging onopgelost. Namelijk het financieren van deze ambities. Daarom komt Letta met een strategische aanpak die de interne markt moet aanzetten om private en publieke middelen effectiever aan te wenden. Hij benoemt hierbij drie belangrijke onderwerpen: kapitaalmarktunie, staatsteun en aanbesteden. Ook stelt Letta dat het verhogen van publieke en private investeringen niet voldoende is om de strategische doelen te bereiken. De beginselen van de circulaire economie moeten verankerd worden in de interne markt.

Letta noemt in het kader van versterking van de interne markt ook de fiscaliteit en benadrukt het belang van aanpakken van fragmentatie en het verkleinen van verschillen tussen de 27 verschillende belastingstelsels. Het kabinet is blij met de voortgang die de afgelopen jaren is geboekt, bijvoorbeeld op het gebied van indirecte belastingen, en snapt het pleidooi van Letta om belastingstelsels nog beter op elkaar af te stemmen. Verminderen van (fiscale) administratieve lasten bij grensoverschrijdend investeren, ondernemen en werken vergroot immers snelheid en zekerheid bij bedrijven en versterkt daarmee het concurrentievermogen en de aantrekkelijkheid om in de EU te investeren en ondernemen

Kapitaalmarktunie:

Letta pleit in zijn rapport voor het ontwikkelen van een "Savings and Investment Union" als vervolgstap voor de kapitaalmarktunie. Het doel hiervan is, net als bij de kapitaalmarktunie, het mobiliseren van privaat kapitaal in de EU en het aantrekken van kapitaal buiten de EU. Letta benoemt dat het private spaargeld in de EU productiever kan worden ingezet bij investeringen in de EU, terwijl het nu deels buiten de EU wordt belegd. Met een 'spaar en investeringsunie' zou

volgens Letta duidelijker gemaakt worden dat een sterke kapitaalmarktunie zowel de interne markt als brede welvaart bevordert door investeringen in Europese bedrijven en in de eerlijke, groene en digitale transitie, en niet slechts ten goede komt aan de financiële sector. Letta benoemt een reeks aan maatregelen om tot een spaar- en investeringsunie te komen. Deze maatregelen overlappen voor een groot deel met de onderwerpen die binnen de kapitaalmarktunie aan bod komen, zowel in de het tweede actieplan van de Europese Commissie als in discussies over de prioriteiten voor de aanstaande Europese beleidscyclus. Het doel van de door Letta voorgestelde spaar- en investeringsunie is in lijn met de kabinetsvisie dat versterking van de kapitaalmarktunie tot stand moet komen door een focus op zowel verdieping via mobilisatie van kapitaal, als door integratie van de kapitaalmarkten, door standaardisatie en harmonisatie van regelgeving en versterking van het toezicht. Veel maatregelen die Letta noemt gaan in dezelfde richting als de visie van het kabinet.⁴ Tegelijkertijd vergt menig aanbeveling uit het rapport nog een nadere uitwerking voor een goede beoordeling van de beoogde effecten en de toegevoegde waarde. Bijvoorbeeld van de ontwikkeling van een Europese deep-tech aandelenbeurs voor scale-ups of een 28ste EU-regime voor ondernemingsrecht. Positief zijn de aanbevelingen waarmee veel impact gemaakt kan worden, zoals versterking van het kapitaalmarkttoezicht door geleidelijke verbetering van de governance en uitbreiding van het mandaat van ESMA (de EU-toezichthouder), gerichte aanpak van obstakels in het faillissementsrecht, en aanpak van de fragmentatie van kapitaalmarktinfrastructuur. Daarnaast acht het kabinet ook nationale acties wenselijk, zoals ontwikkeling van pensioenstelsels om kapitaal te mobiliseren en huishoudens vermogen te laten opbouwen.

Verder doet Letta het voorstel om schuldtoelating van Europese instituties (obligaties van de Europese Commissie, Europese Investeringsbank, de Europese Financiële Stabiliteitsfaciliteit en het Europees Stabiliteitsmechanisme) te harmoniseren. Volgens Letta zou dit fragmentatie op de obligatiemarkt tegengaan en positieve gevolgen hebben voor de rentekosten. Het kabinet betwijfelt of het bundelen van schuldtoelating van verschillende instituties het door Letta beoogde effect zal hebben. Het betreft bovendien zeer verschillende instellingen met een zeer verschillende kapitaal- en garantiestructuur en mandaten. Zonder concreet voorstel zijn de institutionele en financiële gevolgen lastig in te schatten.

Staatssteun:

Het kabinet is het met de analyse van Letta eens dat de eerste prioriteit het mobiliseren van privaat kapitaal moet zijn. De volgende stap is volgens Letta het debat over staatsteun, waarbij hij stelt dat er gedurfde en innovatieve oplossingen moeten worden ontwikkeld die een evenwicht vinden tussen enerzijds nationale gerichte staatsteun voor de industrie, voor zover dit op een evenredige manier marktfalen aanpakt, en anderzijds de noodzaak om versnippering van de interne markt te voorkomen. Volgens Letta is een manier om dit dilemma te slechten het vinden van een evenwicht tussen een striktere handhaving van staatsteun op nationaal niveau en de geleidelijke uitbreiding van financiële steun op EU-niveau als onderdeel van een EU-industriestrategie. Letta stelt in dat verband onder meer een State Aid Contribution Mechanism voor, waarbij lidstaten een nog nader te bepalen deel van hun nationale staatsteun moeten alloceren voor pan-Europese investeringen. Het kabinet onderschrijft de door Letta geschetste risico's voor de interne markt door het gebruik van staatsteun. Daar het gelijke speelveld op de Europese interne markt het fundament is voor een gezonde economie, is het voor het kabinet van belang dat het concurrentievermogen wordt versterkt door gebruik te maken van het gehele EU-beleidsinstrumentarium en het staatsteuninstrument niet te lichtvaardig wordt ingezet.⁵ Strikte Europese steunkaders, met waarborging voor een gelijk speelveld, zorgen ervoor dat de concurrentie tussen ondernemingen op de Europese interne markt eerlijk kan verlopen. Daarom is de kabinetsinzet ten aanzien van staatsteun dat er minder en vooral beter gerichte staatsteun gegeven moeten worden. Hoewel het voorstel van Letta voor een State Aid Contribution Mechanism verdere uitwerking behoeft voor een gedetailleerde appreciatie, ondersteunt het kabinet het belang van pan-Europese en grensoverschrijdende investeringen op de interne markt als onderdeel van het EU-beleidsinstrumentarium en waardeert het kabinet voorstellen die bijdragen aan de EU-concurrentiepositie waarbij rekening wordt gehouden met het gelijke speelveld.

⁴ Kamerstukken II, 2023-24, 21 501-07, nr. 2011

⁵ Zoals ook aan uw Kamer gemeld in de Kamerbrief *kabinetsbeleid eerlijke concurrentie en gelijk speelveld industriële subsidies*, Kamerstuk II 21501-02, nr. 2864

Aanbesteden:

Letta onderschrijft dat overheden met aanbesteden een krachtig middel hebben om innovatie, duurzaamheid en sociale doelstellingen te stimuleren. Letta roept op om strategieën op aanbesteden aan te nemen waarin ook duurzaamheid, innovatie en sociale doelstellingen meegenomen worden. Het kabinet erkent de voorbeeldrol van overheden en is positief over het aannemen van centrale strategieën. Alleen al in Nederland wordt jaarlijks voor 100 miljard euro door overheden aanbesteed. Het kabinet onderneemt al verschillende initiatieven om meer ten goede te laten komen voor duurzame, innovatieve en sociale doelstellingen. Het kabinet ondersteunt de oproep van Letta om hier op Europese schaal meer aandacht aan te geven. Dat kan de werking van de Europese interne markt, en daarmee de concurrentiekracht ten goede komen. Op basis van het rapport van de Europese Rekenkamer over de aanbestedingsrichtlijnen, presenteert Letta een aantal voorstellen ter verbetering van het aanbestedingsstelsel. Zo stelt hij voor om van aanbestedingsrichtlijnen verordeningen te maken, zodat deze een meer verplichtend karakter krijgen. Ook moeten contracten aantrekkelijker worden voor het midden- en kleinbedrijf en moeten selectiecriteria verfijnd worden. Daarnaast beveelt Letta aan om meer te sturen op grensoverschrijdend gezamenlijk aanbesteden. Het kabinet ondersteunt deze denkrichting, maar vindt dat er nog een verdiepende analyse nodig is als vervolg op het rapport van de Europese Rekenkamer om de kernproblematiek bij aanbesteden verder te duiden. Het Letta-rapport loopt met een aantal voorstellen vooruit op een dergelijke analyse. Voorkomen moet worden dat te snel naar een veranderingen in wet- en regelgeving wordt gegrepen, terwijl ook al verbeteringen mogelijk zijn binnen het huidige kader. Bovendien waakt het kabinet voor een one-size-fits-all benadering, die geen recht doet aan de verschillen tussen verschillende overheidsorganisaties en bedrijfssectoren.

Circulaire economie:

Letta gaat in zijn rapport in op een breed scala aan aanbevelingen en deelgebieden op het gebied van circulaire economie. De voornaamste aanbeveling is de noodzakelijke beweging die gemaakt moet worden naar een circulaire interne markt, met duurzaamheid als pijler van deze markt. Daarnaast geeft Letta aan dat het Europese potentieel voor circulaire economie nog niet volledig benut wordt. Het kabinet onderschrijft het belang om de omslag van een lineaire naar een circulaire economie te maken, en daarbij de stap naar een circulaire interne markt. Daarnaast onderschrijft het kabinet de noodzaak voor het verduurzamen van de chemische industrie zoals Letta in zijn rapport stelt, concreet op het punt om innovatieve oplossingen te promoten zoals het gebruik van duurzame koolstof.

3) Sectoren

Letta benoemt in zijn rapport dat de Europese interne markt beter gebruikt moet worden om Europese bedrijven binnen Europa op te schalen. Letta wijst erop dat bedrijven in verschillende sectoren zoals telecom, energie en defensie, klein worden gehouden door de onvolledig functionerende interne markt. Letta komt daarom met voorstellen voor strategische schaalvergroting en diepere integratie van verschillende sectoren.

Defensie: Letta richt zich in het rapport tot het wegnemen van barrières in de defensie-industrie. Een gemeenschappelijk markt voor de defensie-industrie is volgens Letta van cruciaal belang in de huidige geopolitieke en veiligheidscontext. Hij stelt dat er meer wederzijds vertrouwen nodig is en het defensiebeleid meer op elkaar moet worden afgestemd. Om de Europese defensie-industrie te versterken moeten stappen gezet worden naar meer gezamenlijke aanbesteding, het integreren van MKB in de defensie-waardeketen en het Europeaniseren van deze ketens. Daarnaast doet Letta enkele voorstellen op het gebied van financiering. Het kabinet onderschrijft de urgentie en noodzaak om de Europese defensie-industrie te versterken. In dat kader verwelkomt het kabinet de Europese Defensie Industrie Strategie (EDIS) en Programma (EDIP). Het kabinet verwelkomt ook de oproep van Letta om het MKB te integreren in waardeketens. Op het gebied van financiering verwelkomt het kabinet de oproep van de ER van 21-22 maart aan de Commissie en de Raad om financieringsmogelijkheden te verkennen en hier voorafgaand aan de ER in juni over te rapporteren. Het kabinet steunt de eerste aangekondigde acties van de Europese Investeringsbank (EIB) rondom defensie op het terrein van dual-use investeringen, maar wil ook graag dat constructief onderzocht wordt of de Bank ook verder dan dual-use kan gaan op gebied van defensie, mits de AAA-rating en markttoegang van de EIB niet in het geding komt. Het kabinet is geen voorstander van gezamenlijke schulduitgifte of het gebruik van het Europees

Stabiliteitsmechanisme voor de financiering van de defensie-industrie of de nationale defensie-uitgaven.

Ruimtevaart: ook de ruimtevaartindustrie wordt door Letta als cruciale sector gezien. Letta heeft een paar aanbevelingen ten behoeve van een toekomstbestendige Europese ruimtevaartindustrie die toezien op duidelijkheid in de complementariteit en verantwoordelijkheden van de 'European Space Agency' (ESA) en de 'EU Space Programme Agency' (EUSPA), een beperking van de reikwijdte van ESA's georeturn systematiek, een EU-Ruimtevaartwet en diepere financiële marktintegratie. Het kabinet zet in op een veilige, duurzame en concurrerende ruimtevaartsector en de meeste aanbevelingen dragen daar aan bij. Het kabinet is echter niet overtuigd van de aanbeveling op de inperking van de georeturn-systematiek op alleen R&D, wetenschap en R&D-infrastructuur. Dit zal weinig impact hebben omdat dit al het merendeel van de ESA-uitgaven beslaat. De bewering dat dit zou leiden tot concurrentieverbetering wordt niet onderbouwd in het rapport en lijkt voorbij te gaan aan de marktmacht van een aantal bedrijven.

Energie: net als het kabinet ziet Letta een belangrijke rol weggelegd voor verdere versterking en integratie van de interne energiemarkt en samenwerking tussen lidstaten voor een veilig, betaalbaar en duurzaam energiesysteem. Het kabinet steunt een aantal aanbevelingen uit het rapport die onder andere gericht zijn op 1) opschaling van offshore windprojecten en de benodigde infrastructuur voor aanlanding, 2) het versterken van elektriciteitsnetten, en 3) het ontwikkelen van een Europese backbone voor waterstofinfrastructuur. Ook steunt het kabinet de notie dat gezamenlijke planning daarvoor essentieel is. Voor offshore infrastructuur pleit Letta voor een gezamenlijke aanpak met aandacht voor kostenverdeling voor grootschalige projecten, in lijn met de Nederlandse wens om kosten gelijkmatig te verdelen onder gebruikers voor behoud van het gelijke speelveld. Aanvullend is het kabinet van mening dat binnen de huidige wetgevingskaders meer duidelijkheid moet komen over de regulering van offshore biedzones voor hybride offshore projecten. Met betrekking tot de elektriciteitsnetten omschrijft Letta dat barrières moeten worden opgelost. Het kabinet deelt deze mening, maar mist de oproep tot een EU-brede uitvoeringsagenda om knelpunten voor de transitie weg te nemen, bijvoorbeeld ten aanzien van netcongestie en vergunningverlening. In dit kader acht het kabinet het van belang dat een gelijk speelveld wordt gecreëerd ten aanzien van de methodologie voor het toepassen van netwerktarieven. Letta wijst op het belang van grensoverschrijdende samenwerking voor energieprojecten- Nederland zoekt deze samenwerking actief op en is er voorstander van dat het vrijwillige karakter behouden blijft. Het kabinet deelt ook het belang van actieve energiediplomatie met betrouwbare partners op het terrein van leveringszekerheid en de energietransitie, en deelt de oproep om actief samen te werken met buurlanden van de EU en Afrika. Tot slot, onderschrijft Letta sterkere ondersteuning door EU-fondsen. Het kabinet deelt de boodschap dat EU-fondsen een mogelijke belangrijke aanvulling vormen. Echter, het kabinet is van mening dat eerst binnen de huidige Connecting Europe Facility (CEF) gekeken moet worden naar betere besteding van de middelen, voordat gekeken wordt naar oprichting van een nieuw EU-fonds voor grensoverschrijdende energie-infraprojecten. Tevens wil het kabinet niet vooruitlopen op de discussie over het volgende MFK (na 2027).

Gezondheidssector: het Letta rapport noemt gezondheid als belangrijke sector die van de interne markt kan profiteren en wijst erop dat de interne markt voor geneesmiddelen nog niet volmaakt is. Voor de gezondheidssector wordt gewezen op het belang van innovatie, evenals op het mitigeren van afhankelijkheden van landen buiten de EU in de toelevering van medische producten. Daarnaast kan de interne markt benut worden ter versterking van de veerkracht van de gezondheidssector specifiek op het terrein van klinisch onderzoek, de European Health Data Space, gemeenschappelijk inkopen, zoönose en lichaamsmaterialen bepleit. Tevens wijst Letta op diverse actuele vraagstukken zoals vergrijzing en de impact hiervan op zowel zorgvraag als zorgaanbod, mentale gezondheid, antimicrobiële resistentie en neurodegeneratieve ziektes. Het kabinet is positief dat de gezondheidssector prominent genoemd. De inrichting en financiering van zorgstelsels is een nationale competentie. Dat laat onverlet dat de interne markt en het vrij verkeer van goederen, diensten, personen en kapitaal van fundamenteel belang is voor het goed functioneren van ons zorgstelsel. De gezondheidssector is van cruciaal belang en het kabinet deelt de analyse dat de economische kracht ligt in de mogelijkheden voor innovatie. Ook wordt de zorg dat de EU tegelijkertijd te afhankelijk is van landen buiten de EU in de toelevering van medische producten gedeeld. Daarom wordt de aanbeveling om hier actie op te ondernemen, om zo duurzame toegang tot gezondheidszorg voor alle EU burgers veilig te stellen, door het kabinet

onderschreven. Het kabinet herkent zich ook in de signalering van Letta aangaande de actuele vraagstukken op gezondheidsterrein en zet zich hier zowel nationaal en internationaal voor in.

Telecom: Letta brengt naar voren dat er in Europa nog 27 nationale telecommunicatiemarkten bestaan. Deze fragmentatie belet het ontstaan van zeer grootschalige, pan-Europese telecomaanbieders. Hierdoor zouden deze telecombedrijven moeilijk kunnen investeren, innoveren en mondiaal concurreren. Letta komt met voorstellen die helpen om grote en sterke pan-Europese telecombedrijven tot stand te brengen. Het gaat daarbij om het vergemakkelijken van consolidatie, minder nadruk op concurrentie, meer harmonisatie van EU-regulering en toezicht, meer Europese coördinatie op spectrumbelid en versoepeling van netneutraliteit. Het kabinet mist een onderbouwing voor de noodzaak van zeer grote pan-Europese telecombedrijven. In de praktijk presteren kleinere telecomaanbieders (zoals in Nederland) zeker niet minder dan zeer grote telecombedrijven. Een goede onderbouwing is belangrijk, want consolidatie op de telecommarkt kan mogelijk nadelige gevolgen hebben voor innovatie, concurrentiekracht en positie van Europese eindgebruikers. Dit komt doordat er in een markt met minder aanbieders minder prikkel voor innovatie bestaat en aanbieders hogere prijzen rekenen door een gebrek aan alternatieven.

Transport: Letta noemt de transportsector als één van de fundamentele pijlers voor het vrije verkeer van mensen, goederen en diensten. Daarnaast benoemt Letta dat forse investeringen in het transportnetwerk noodzakelijk zijn om toekomstige opgaven, zoals klimaat weerbaarheid van de infrastructuur en militaire mobiliteit, het hoofd te bieden. Door geografische en logistieke barrières te verminderen draagt deze bij aan economische integratie en het concurrentievermogen van de EU. Specifieke aandacht geeft Letta aan het belang van het Europese spoornetwerk. Het kabinet onderschrijft het belang van goede infrastructuur en verbindingen, bijvoorbeeld door via het Trans-Europees Transportnetwerk (TEN-T) de van oorsprong 27 nationale transportnetwerken aaneen te sluiten tot een duurzaam, efficiënt en veilig Europees netwerk. Ook is het kabinet het met Letta eens dat Europese coördinatie van innovaties en Europese publieke en private financiering op bepaalde terreinen van meerwaarde kan zijn. Hierbij is een CEF dat inzet op duurzame en toekomstgerichte oplossingen een belangrijk element. Echter, Letta's aanbevelingen zijn weinig concreet, en dus zijn er vervolgstappen nodig om tot echte actiepunten te komen.

4) Externe dimensie van de interne markt:

In het laatste hoofdstuk van het rapport gaat Letta in op de toegenomen geopolitieke spanningen en de daaruit voortvloeiende mondiale economische fragmentatie die een impact hebben op de externe en interne dimensie van de Europese interne markt en daarmee de weerbaarheid en concurrentievermogen van de EU op het wereldtoneel bedreigen. Om deze geopolitieke uitdagingen het hoofd te bieden en de EU weerbaarder te maken, doet Letta een aantal aanbevelingen op het gebied van Europese economische veiligheid (EV), het handelsbeleid en uitbreiding van de Europese Unie. Het kabinet onderschrijft de noodzaak voor een meer weerbare EU als sterkere geopolitieke speler op het wereldtoneel, zoals uiteengezet in de Kamerbrief Open Strategische Autonomie.⁶

Economische veiligheid:

Met betrekking tot economische veiligheid stelt Letta een brede, integrale aanpak voor ter bevordering van de weerbaarheid, het concurrentievermogen en bescherming van de belangen van de EU. Volgens Letta dient het oprichten van een Economische Veiligheidsraad binnen de Raad van de Europese Unie als fundering van deze brede aanpak, waarbij iedere lidstaat een EV-minister aanstelt. Doel hiervan is om de intra-ministeriële samenwerking en horizontale coördinatie zowel binnen lidstaten als de EU te bevorderen en de veelzijdigheid van economische veiligheidsproblematiek effectiever aan te pakken. Het kabinet kan zich vinden in het voorstel voor een meer horizontale aanpak op EU-niveau waarbij de verschillende dimensies van economische veiligheid integraal worden besproken. Wel is het kabinet terughoudend om de bestaande afspraken omtrent Raadsconfiguraties open te breken, te meer omdat de Europese EV-strategie reeds voorziet in periodieke discussies om te spreken over de evoluerende geopolitieke context. Ook is de inrichting van nationale kabinetten vanzelfsprekend een nationale competentie. Goede interdepartementale samenwerking, zoals in Nederland, kan naar mening van het kabinet net zo effectief zijn aangezien economische veiligheid een horizontaal thema is. Het kabinet ondersteunt

⁶ Kamerstuk nr. 35982-9.

Letta's aanbeveling voor verbeterde coördinatie op EU-niveau met betrekking tot exportcontrole.⁷ Verder onderstreept het kabinet net als Letta de noodzaak om te werken aan de veerkracht van toeleveringsketens. Hierbij wil het kabinet wel benadrukken dat reshoring, waar door Letta de nodige nadruk op wordt gelegd, één van de handelingsperspectieven is voor het mitigeren van risicovolle strategische afhankelijkheden. Deze mogelijkheid kan overwogen worden als andere handelingsperspectieven geconstateerde risico's onvoldoende kunnen mitigeren. Reshoring brengt immers mogelijk hoge kosten en marktverstoring met zich mee. Tot slot pleit Letta voor het definiëren van een kader van economische samenwerking met rivaliserende partners, waarbij de nadruk wordt gelegd op het verminderen van risico's in plaats van ontkoppeling met een blijvende inzet op openheid. Het kabinet kan zich vinden in deze aanpak.

Handel:

Met betrekking tot EU-handelsbeleid onderstreept Letta net als het kabinet het belang van geïntegreerd Europees optreden en vraagt hij aandacht voor externe effecten van EU-wetgeving en het luisteren naar de zorgen van handelspartners. De EU moet volgens Letta de mogelijke erosie van de legitimiteit van haar (handels)beleid onder handelspartners adresseren. Daarbij geeft hij aan dat de EU scherp moet kijken naar de kosten/baten van actie en inactie, de gevolgen van maatregelen voor het Europees concurrentievermogen, en de externe effecten van zulk optreden (op handelspartners). Verder pleit Letta voor samenwerking met handelspartners op regelgevend gebied, het meewegen van impact van EU intern beleid op externe relaties, en effectieve implementatie van de trade toolbox. Daarbij is het van belang in lijn met EU interne wetgeving en standaarden ter bescherming van mens, plant, dier en milieu te handelen en hiervoor voldoende ruimte te houden. Ook moet er oog is zijn voor het concurrentievermogen van Europese bedrijven en het Europese gelijke speelveld in acht genomen worden. Het streven naar maximale harmonisatie bij de implementatie van het Europese regelgevingskader voor de interne markt zal verder helpen bij het wegnemen van ongerechtvaardigde belemmeringen. Daarnaast moet de EU blijven inzetten op een hoogwaardige, veilige en digitaal en duurzame interne markt. Dit met inachtneming van de internationale afspraken, zoals de WTO-regelgeving en internationale milieuverdragen. Ook vraagt Letta aandacht voor de slagvaardigheid van de EU-handelsagenda, waarbij hij bepleit dat een architectuur zoals bij EU-Chili, met een Geavanceerde Kaderovereenkomst en een interim-handelsakkoord, de standaardbenadering wordt. Het kabinet deelt het belang van een actieve handelsagenda, waarbij een eerlijk speelveld, handel en duurzame ontwikkeling aandachtspunten zijn.

Uitbreiding van de Europese Unie:

Tot slot, presenteert Letta een aantal zaken in relatie tot EU-uitbreiding. Letta stelt dat een gebalanceerde benadering gevonden moet worden waarbij kandidaat-lidstaten snel de voordelen van de interne markt ervaren en geleidelijk integreren tot de interne markt terwijl de stabiliteit van hun economieën en de interne markt wordt gewaarborgd. Volgens Letta moet hierbij gekeken worden naar deelgebieden waar kandidaat-lidstaten op realistische wijze op voorbereid kunnen zijn voorafgaand aan volledig lidmaatschap. Wat Letta betreft kan deze geleidelijke integratie verder gaan dan wat de huidige associatieakkoorden mogelijk maken. Ook benadrukt Letta dat goed gekeken moet worden naar het geheel aan *safeguards*, overgangsbepalingen en andere mechanismen die bij eerdere uitbreidingsrondes succesvol zijn gebleken om negatieve effecten te mitigeren. Het meeste concrete voorstel waar Letta mee komt is het oprichten van een Enlargement Solidarity Facility, gericht op steun aan sectoren in EU-lidstaten die mogelijk benadeeld worden door uitbreiding.

Het kabinet is voor een omkeerbaar en op merites gebaseerd integratieproces en vindt dat dat geleidelijke integratie goed voorbereid moet worden en niet de integriteit van de interne markt mag aantasten. Ook dient geleidelijke integratie volgens het kabinet in beginsel te passen binnen de kaders van de bestaande associatieakkoorden. Overname, implementatie en handhaving van het EU-acquis en de Kopenhagencriteria, waarbij de rechtsstaat centraal staat, vormen de basis voor voortgang van kandidaat-lidstaten in het toetredingsproces; op terreinen waar in te toekomst geleidelijke integratie voorgesteld wordt dient alle relevante EU-acquis overgenomen en geïmplementeerd te zijn. Het kabinet is het eens met de analyse dat sommige sectoren en lidstaten meer beïnvloed zullen worden door uitbreiding dan anderen. Belangrijk dat hier een goede

⁷ [Kabinetsappreciatie witboek over exportcontrole | Publicatie | Rijksoverheid.nl](#)
[Non-paper for improved EU coordination on export controls | Publicatie | Rijksoverheid.nl](#)

analyse voor komt, zoals Letta voorstelt. Het kabinet vindt de conclusie dat deze effecten financieel ondervangen moeten worden echter voorbarig en wil niet vooruitlopen op de discussie over het volgend MFK (na 2027). Ook wordt uit het voorstel van Letta niet duidelijk op welke manier het voorgestelde fonds gefinancierd zou worden.